

Illem és társadalmi együttélés

Ha hét-nyolc alma vagy barack van a tálon hat nagyjából egyenrangú szertartásos udvarias férfi között, aki elsőnek választ, azt fogja kiemelni, amelyet egy gyermek utolsónak választana, ezzel azt a látszatot akarja kelteni, hogy az összes vele lévőket magánál érdemesebbnek tartja, és nincs, akinek ne kívánna jobbat, mint saját magának. A szokás és általános gyakorlat teszi ezt a divatos csalást oly természetessé, hogy képtelenségén meg se döbbenünk; mert ha az emberek ahhoz szokták volna, hogy szívükből beszéljenek és természetes érzelmek szerint cselekedjenek, ... aligha nézhetnénk a modor e komédiáját hangos nevetés vagy méltatlankodás nélkül. — írta Bernard Mandeville a 18. század elején.

A hazugság és az őszinteség kérdése minden társadalomban felmerül, mégpedig — a felszínen — sokszor úgy, mint generációs probléma. A fiatalok nemegyszer az igazmondás hiányát vélik felfedezni az idősebbeknél, neveléses szokásokról beszélnek. Ugyanakkor az „öregek” a fiatalok durvaságát, tapintatlanságát, erkölcsatlanságát veszik észre.

De térjünk vissza Mandeville példájára. Valóban, jól nevelt ember ma sem emeli ki a legnagyobb almát a tálból, ha őt kínálják először. Képmutatás ez? Ha egy szóval kell válaszolni, feltétlenül igent kell mondanunk. Csakhogy nézzük meg fordítva: aki kivessi a tálból a leg szebb gyümölcsöt elsőként, nemcsak azt teszi, hanem — igaz, nem mondja ki, de a következőket érzékelteti: csak én számítok, az én érdekem mindenkinél előbbre való, én vagyok az első, mindenki utánam következik. Nos, ez a metakommunikáció persze már senkinek sem rokonszenves, pedig ebben a képmutatás nyoma sem fedezhető fel.

Közismert dolog, hogy a gyerekek a felsorolást mindig az „én”-nel kezdik, József Attila Mama című versében a gyerekek önmagáról írja „én még őszinte ember voltam”. Csakugyan: felnőtt korunkra őszinteségünknek el kell vesznie? A nevelési, tanulási folyamat abból állna, hogy fokozatosan hazudni kell megtanulnunk? A képmutatásra kell szert tennünk?

Mindjárt megnyugtattuk az olvasót: erről szó sincs. Annak ellenére, hogy a „gyermeki őszinteség” ténylegesen túl kell lépni, és bizonyos — mondjuk ki — szokásokat el kell sajátítani. Minden társadalomban létezik valaminő szokásvilág, mely persze nagyon sokrétű. Vannak olyan szokások, melyeket az ostobaság szó szerint értelmezi, például a köszönések jó része ilyen. Ha „viszontlátásra”-köszönünk, egyáltalán nem jelenti azt, hogy az illetőt feltétlenül viszont akarjuk látni, ha jó napot kívánunk, nem óhajtjuk komolyan: igen sikeres, boldog napja legyen.

A szokások nagy része közvetlenül a gyakorlatból alakult ki. Az időseket, a gyerekeket vagy éppen a gyerekeket nem azért illik előreengedni, mert idősek; mert gyerekekkel vannak, hanem azért, mert nehezebben mozognak, rosszabbak a reflexeik, nehezebben találják meg az egyensúlyukat, több időre van szükségük például a fel- és leszálláshoz stb. Nos, e tényekből következik a szokások rendje, mely a társadalomban élő embertől elvárható magatartást eredményezi.

A társadalom normális életéhez hozzátartozik a szokások betartása. Persze ahogyan a társadalom változik, új és új szokások keletkeznek. Elég olyan autós szokásokra gondolnunk, melyek nálunk az utóbbi években alakultak

ki. S ez esetben mindegy, hogy ez helyes-e vagy sem, de ilyen az, ahogyan a szembejövő autós a rendőri ellenőrzést jelzi, vagy azt, hogy előreengedi a másikat stb.

A társadalom működéséhez tehát a szokások hozzátartoznak, a viselkedési módokat szabályozzák anélkül, hogy megsértésük valamiféle adminisztratív intézkedést vonna maga után. Az egyének számára ezek mint illem, mint modor jelennek meg, s nagymértékben megkönnyítik a társadalmi együttélést.

A szokásvilággal szakítani mindig valamiféle társadalmon kívülséget jelent. Gondoljunk a hippy-mozgalomra, mely nem is olyan régen a jól fészültéssel, a rendezett külsővel az elhanyagoltságot állította szembe, ezzel mintegy tiltakozva a fennálló társadalom egésze ellen. Felszínes, külsődleges tiltakozás az efféle, de mégis oda kell figyelni minden ilyen jelre.

Egy-egy szokásvilág azonban megszűnik, ha a társadalom válsághelyzetbe kerül. Bizonyára sokan ismerik Hubay-Ránki-Vas Egy szerelem három éjszakája című darabját, s az abban elhangzó Etikett dalt: „Az etikett, az etikett / Mire tanít az etikett? / Hát arra, hogy úri társaságban / A hölgyeknek csókolj kezet. / De arról megfélekedeztet / Az etikett, az etikett, / Hogyan tisztelj gyerekes anyádat, / Ha rájuk dől az emelet.” S ugyanebből a dalból megtudjuk, hogy az etikett nem tartalmazza, hogy „Mi illendőbb az emberöléshez: / Ágyú, gáz, vagy bajonett?” Továbbá, hogy ha az embernek mindkét lába elvész, értelmét veszti a lakk- és az antilopbetétes cipő hordásának szabálya. S ugyanígy értelmét veszti a szokásvilág egésze elemi csapások, s egyéb társadalmat érintő tragédiák esetében. Ilyenkor mintegy fölfüggesztődik a szokások érvényessége, hogy a konzolidációval együtt ismét elfoglalja helyét a társadalom mindennapjaiban.

A nagy társadalmi változások, a forradalmak is szétzúzzák, legalábbis átmenetileg, a szokások világát. Érdekes ebből a szempontból Plehanov elemzése a nagy francia forradalomról. Korabeli újságokból idéz, például a Les annales patriotiquesből, amelyben egy cikk arról ír, hogy a kalapot csak akkor vegyük le a fejünkről, ha melegünk van, vagy ha egy egész gyülekezethez fordulunk; köszönéskor ezt a szokást fel kell adni, mivel ez a szokás a szolgaság korából ered. A levelek végén pedig ne legyen, hogy „Legalázatosabb szolgálója”, mert az ilyen és ehhez hasonló kifejezések a régi rendre emlékeztetnek, és a szabad ember méltóságát sértik. Ehelyett kívánatos a „Maradok az ön polgártársa” vagy egyszerűen a „Mint önnel egyenlő” fordulat alkalmazása. Nos, az ilyen túlzások persze idővel lecsillapulnak, s aki ma kalapot emel, ha köszön, aligha érzi megaláztatónak.

Plehanov helyesen jut arra következtetésre, hogy „csak annak van az ember számára illembeli jelentősége, mely élete és fejlődése számára hasznos: nem az ember van az erkölcsért, hanem az erkölcs van az emberért. Éppen úgy, ahogyan elmondhatjuk, hogy nem az ember van a szépségért, hanem a szép van az emberért.” De ahhoz, hogy az ember a szépet észrevehesse, hogy tudatos erkölcsi tartása lehessen, a társadalom szokásvilágát is el kell sajátítania.

HERMANN ISTVÁN

PAPP GYÖRGY: NÁDPARIPÁN

DUSA LAJOS

Kinn a bárány, benn a tél

*Mint az eszelős hajtogatnám,
hogy mostmár tiéd mindenem! —
De hajamba túrsz, s ujjaid közt
végül nem marad semmitem.*

*Nem vittem semmire — belátom,
nem mérhető a hasznosságom,
s a lélek maga mit sem ér.*

*Mint jó orvos, úgy mosolyogsz rám,
s míg-émlős lényed súlya nyom,
lefogsz mint űrhöngő bolondot,
eleven kényszerzubbonyom!*

*Havazik. Kórházi fehérben
didergek, s míg nézlek megértem,
hogy kinn a bárány, s benn a tél.*

Szeged műemlékei

18. AZ EGYKORI ARANYSAS FOGADÓ

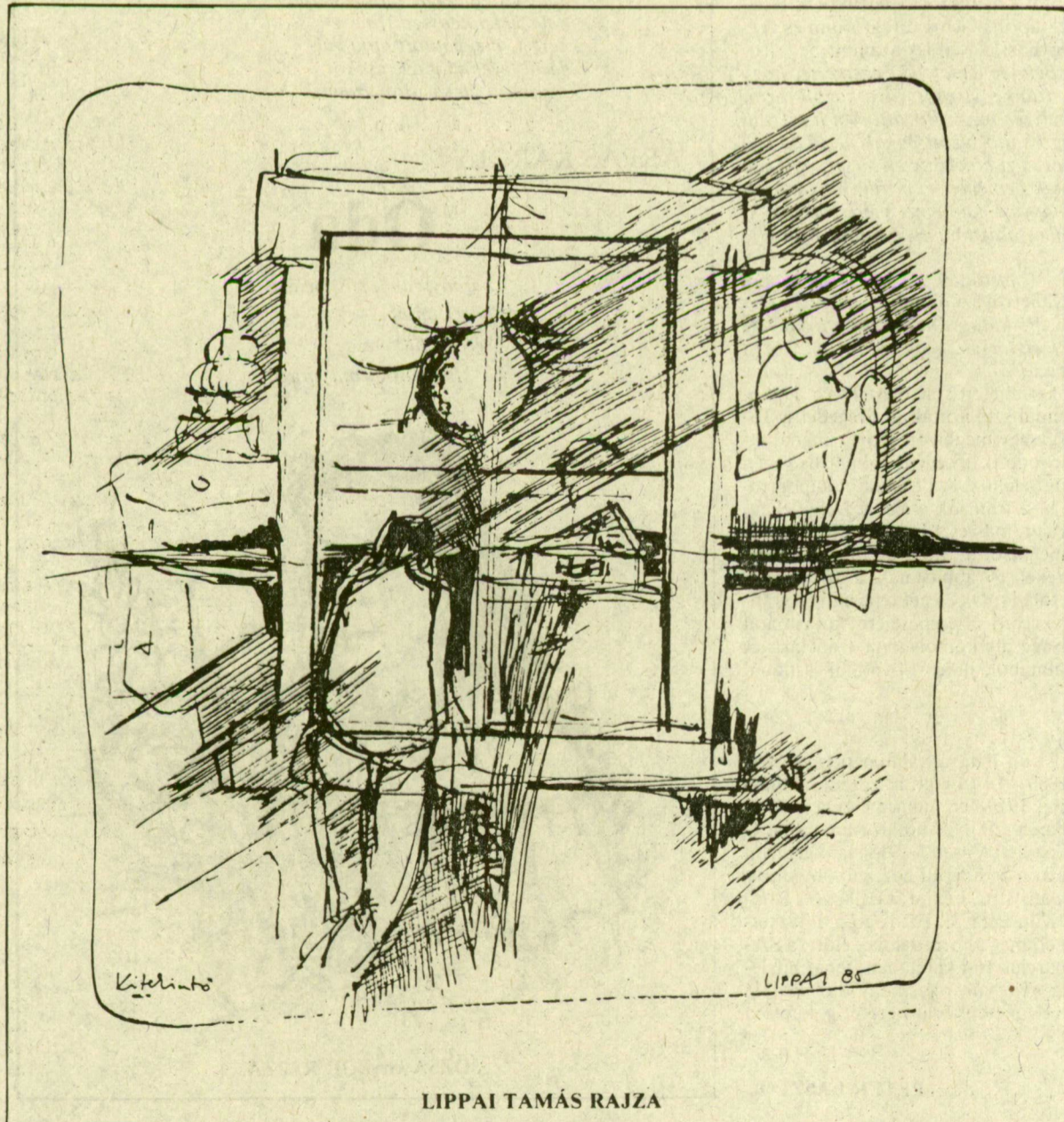
A Bajcsy-Zsilinszky u. 11. számú épület műemlék jellegű, egykori „Arany Sas” vendégfogadó, romantikus stílusban az 1860-as években épült. Arkádus udvara a XVIII. századból való.

*

Egyemeletes lakóház, közepén nyomott ívű magas és széles kapuval, felette vas konzolokon nyugvó erkély. Földszinti ablakai egyszerűen keretezettek, míg az emeletiek díszesebbek, gazdagabbak. A romantikus épület homlokzata füzérszörnyével zárul. U-alakú udvarát a földszinti arkádus folyosók teszik monumentálissá, emeletét függőfolyosó övezi. Erkélyének nem-

csak öntöttvas rácsai, de konzoljai is finom rajzú.

A Tanácsháza mögött, a régi Feketes utcaán lévő épület, az „Arany Sas” címzett vendéglő örökös tulajdonosa 1848-ban Rieger Mihály timár mester, akit 1861-ben már a néhai jelzővel emlegetnek. A nagyrávkor „Csorvay János özv.” a ház birtokosa, „károsult Zombori András bormérő.” Az 1880-as években az épület „özv. Csorvai Rieger Jánosné Szalinger Antónia és fia Csorvai Rieger Dezső” tulajdonosa. Az „Arany Sas” — írja Cserzy Mihály — megmaradt vendégfogadónak, míg mások kávéházzal és nyilvános vendéglővel bővültek.

LIPPAI TAMÁS RAJZA